

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖЕНО
протоколом засідання
Вченої ради
історичного факультету
від 20.12.2023 № 4

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до написання кваліфікаційних робіт
для здобувачів вищої освіти спеціальності «054 Соціологія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньої програми «Соціологія»

Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт для здобувачів вищої освіти спеціальності «054 Соціологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Соціологія» / Я. В. Зоська, О. С. Зубченко, Т. М. Іванець, А. Г. Стадник / Під загальною доцента Т. М. Іванець. Київ : МДУ, 2023. 51 с.

Рецензенти:

Сабадаш Ю. С., доктор наук з культурології, професор, професор кафедри культурології
Новікова Світлана Віталіївна, к.і.н., доцент, доцент кафедри історичних дисциплін

Методичні рекомендації до написання та захисту кваліфікаційних робіт для здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «054 Соціологія» складені на підставі нормативних вимог Міністерства освіти і науки України та Положення про кваліфікаційні роботи здобувачів вищої освіти в Маріупольському державному університеті, затвердженого протоколом Вченої ради МДУ №8 від 24.02.2021 р. та введеного в дію наказом МДУ №60 від 25.02.2021 р. Призначені для того, щоб зорієнтувати студентів щодо сучасних вимог щодо написання та захисту кваліфікаційних робіт. Особлива увага присвячена таким проблемам як вибір теми дослідження, робота з джерелами та літературою, оформлення науково-довідкового апарату згідно з сучасними вимогами.

Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт для здобувачів вищої освіти спеціальності «054 Соціологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Соціологія» затверджені на засіданні кафедри філософії та соціології.

Протокол № 1 від “30” серпня 2023 року

3
ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПІДГОТОВКА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ВИДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	4
РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	8
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	12
РОЗДІЛ 4. ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	22
РОЗДІЛ 5. ПОДАННЯ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	31
РОЗДІЛ 6. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ.....	35
ДОДАТКИ.....	36

РОЗДІЛ 1.**ПІДГОТОВКА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ
ВИДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ**

Кваліфікаційна робота є самостійним науковим дослідженням студента, яка виконується на завершальному етапі навчання у Маріупольському державному університеті. Її виконання є обов'язковою складовою освітнього процесу на рівні підготовки за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

Кваліфікаційна робота має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь і навичок зі спеціальних дисциплін. Кваліфікаційна робота передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при вирішенні конкретних наукових, виробничих та інших завдань.

До кваліфікаційних робіт висуваються такі основні вимоги:

- актуальність теми, відповідність її сучасному стану певної галузі науки та перспективам розвитку, практичним завданням відповідної сфери;
- вивчення й критичний аналіз монографічних і періодичних видань з теми;
- вивчення й характеристика історії досліджуваної проблеми та її сучасного стану;
- чітка характеристика предмета, мети й методів дослідження, опис та аналіз проведених автором експериментів;
- узагальнення результатів, їх обґрунтування, висновки та практичні рекомендації.

Таким чином, кваліфікаційна робота повинна бути:

- реальною – відображати рішення сучасних проблем, пов'язаних з функціонуванням системи дослідження та її підсистем, мати науково-теоретичне і практичне значення;
- актуальною – повинна бути присвячена дослідженням і розробкам, що відносяться до сучасних проблем розвитку відповідної галузі, що мають особливу важливість на сучасному етапі;

- інформативною – повною мірою відобразити дослідження, проведене на високому теоретичному і практичному рівнях на основі загальнонаукової та конкретно-наукової методології.

Кваліфікаційна робота є документом, на підставі якого Екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за фахом, приймає рішення про присвоєння відповідної кваліфікації. У зв'язку з цим основне завдання автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації та, перш за все, уміння самостійно вести науковий пошук та вирішувати конкретні наукові завдання. Зміст кваліфікаційної роботи характеризують самостійність, наявність принципово нових матеріалів, що включає опис нових факторів, явищ, закономірностей, або узагальнення раніше відомих положень з інших наукових позицій.

У випускній кваліфікаційній роботі не допускається запозичення (плагіат) матеріалу без посилання на автора та джерело інформації. Також студент разом з науковим керівником несе відповідальність за достовірність поданої інформації в кваліфікаційній роботі. У кваліфікаційній роботі необхідно стисло, логічно та аргументовано представляти зміст і результати досліджень, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.

Кваліфікаційна робота виконується державною мовою. Написання та захист кваліфікаційної роботи іноземною мовою можливе за поданням декана факультету та погодженням ректора.

Робота повинна бути викладена науковою мовою, містити аргументованість суджень та точність даних, що наводяться, а також її автор включає в свій текст увесь знаковий апарат, що має в своєму розпорядженні, – таблиці, діаграми, схеми, графіки.

Кваліфікаційна робота виконується відповідно до Плану виконання кваліфікаційної роботи, що затверджується завідувачем кафедри. Студенти *щосеместрово (грудень, травень) на засіданні кафедри* звітують про стан підготовки кваліфікаційної роботи відповідно до графіка виконання етапів дослідження.

Виконання кваліфікаційної роботи :

<i>сприяє досягненню наступних результатів навчання</i>	
PH-1	Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності
PH-2	Розуміти історію розвитку соціології, її сучасні концепції та теорії, основні проблеми.
PH-3	Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі.
PH-4	Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних явищ у контексті професійних задач.
PH-5	Вільно спілкуватися державною та іноземною / іноземними мовами усно і письмово з професійних питань.
PH-6	Ефективно виконувати різні ролі (зокрема організатора, комунікатора, критика, генератора ідей, виконавця тощо) у команді в процесі вирішення фахових задач.
PH-7	Вміти використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі пошуку, збору та аналізу соціологічної інформації.
PH-8	Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури
PH-9	Вміти розробляти програму соціологічного дослідження
PH-10	Володіти навичками збору соціальної інформації з використанням кількісних та якісних методів
PH-11	Презентувати результати власних досліджень для фахівців і нефахівців
PH-12	Знати та дотримуватися етичних норм професійної діяльності соціолога
PH-13	Вміти проводити дослідження та робити прогноз щодо розвитку суспільних процесів з урахуванням регіональної специфіки.
PH-14	Виступати організатором та виконавцем проектів соціального спрямування
<i>забезпечує формування та розвиток таких компетентностей:</i>	
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов
Загальні компетентності	ЗК01. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях. ЗК02. Здатність спілкуватися іноземною мовою. ЗК03. Здатність працювати в команді. ЗК04. Здатність бути критичним і самокритичним. ЗК05. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей

	<p>знань/видів економічної діяльності).</p> <p>ЗК06. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.</p> <p>ЗК07. Навички міжособистісної взаємодії.</p> <p>ЗК08. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК09. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.</p> <p>ЗК10. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p>ЗК 13. Здатність розробляти власну траєкторію саморозвитку</p>
<p>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності</p>	<p>СК01. Здатність оперувати базовим категоріально-понятійним апаратом соціології.</p> <p>СК02. Здатність до опанування та використання основних класичних та сучасних соціологічних теорій.</p> <p>СК03. Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.</p> <p>СК04. Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію з використанням соціологічних методів.</p> <p>СК05. Здатність самостійно планувати, організовувати та проводити соціологічне дослідження</p> <p>СК06. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.</p> <p>СК07. Здатність презентувати результати соціологічних досліджень для фахівців та нефахівців</p>

	<p>СК08. Здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога.</p> <p>СК9. Здатність розумітися на специфіці суспільних процесів та особливостях розвитку соціальних спільнот в регіоні.</p> <p>СК10. Здатність планувати, розробляти та реалізовувати проекти соціального спрямування.</p>
--	---

РОЗДІЛ 2.

ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Робота над кваліфікаційною роботою включає в себе наступні етапи:

- вибір теми роботи та обґрунтування її актуальності;
- ознайомлення з навчальною та дослідницькою літературою, джерелами;
- визначення напрямів дослідження;
- складання та затвердження Плану виконання кваліфікаційної роботи;
- постановка мети та конкретних завдань дослідження; формулювання гіпотези дослідження;
- обговорення окремих частин та роботи в цілому з науковим керівником, заслуховування виконання плану роботи на засіданні кафедри;
- проведення прикладного дослідження, яке дозволяє досягти поставлених завдань дослідження;
- оформлення роботи;
- доповідь про результати дослідження (попередній захист) на засіданні кафедри, надання висновку кафедри про допуск (недопуск) до захисту, підготовка рецензії;
- підготовка до захисту: написання доповіді, підготовка ілюстративного (презентаційного) матеріалу (схеми, графіки, діаграми, таблиці, якщо це потрібно).
- захист кваліфікаційної роботи.

Зазначені етапи є приблизними та не вказують на обов'язковий порядок їх виконання, тому деякі частини роботи можуть виконуватися одночасно.

Під темою роботи прийнято розуміти те головне, про що в ній говориться. Це і матеріал, відібраний та організований згідно з завданнями дослідження, і предмет вивчення. Вибору теми повинні передувати:

1. Вивчення актуальних проблем у сфері соціології, врегулюванні конфліктів, медіації.
2. Перегляд тематики робіт, що були вже захищені.

3. Аналіз наукових робіт з соціологічної проблематики.

При виборі теми також необхідно враховувати:

1. Рівень науково-теоретичної підготовки студента.

2. Зміст навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти освітнього рівня «Бакалавр».

3. Вимоги кваліфікаційних характеристик до підготовки бакалаврів.

Вибір теми, напрямку досліджень здійснюється студентом самостійно.

Одним із критеріїв вибору теми є її актуальність щодо сучасних тенденцій розвитку соціальних процесів.

Формулювання теми не повинно мати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Треба уникати назв, що починаються зі слів «Дослідження питання...», «Дослідження деяких шляхів...», «Матеріали до вивчення...» і таке інше, в яких не відбито в достатній мірі сутність проблеми.

Формулювання теми – це складний процес, пов'язаний з вирішенням цілого комплексу завдань. У першу чергу, з визначенням об'єкту та предмету дослідження. Обравши тему, здобувач вищої освіти повинен чітко розуміти в чому полягає мета, конкретні завдання та аспекти її розробки. Для цього необхідно визначити, у чому є сутність пропонованої ідеї, новизна та актуальність теми, її теоретична та практична значимість.

Природно, що на цьому етапі необхідно консультиватися у фахівців, визначитися щодо можливого майбутнього наукового керівника. На філософії та соціології МДУ розроблено приблизну тематику кваліфікаційних робіт, які враховують державні вимоги стосовно підготовки фахівців в галузі соціології, коло особистих науково-дослідницьких інтересів викладачів та напрямок кафедральних колективних наукових розробок. Але наявність таких приблизних переліків тем робіт не повинна обмежувати творчий пошук студентів. Слід звернути увагу, що теми кваліфікаційних робіт у поточному навчальному році не можуть дублювати теми за попередні 5 років.

Після формулювання і узгодження теми з майбутнім науковим керівником, студент повинен, не пізніше 10 вересня, написати заяву на ім'я завідувача кафедри в якій треба вказати обрану тему і прізвище майбутнього

науковою керівника (Див. Додаток 1). На цій заяві майбутній науковий керівник дає згоду на керівництво і ставить свій підпис. Після відповідної резолюції завідувача кафедри теми кваліфікаційних робіт підлягають затвердженню на черговому засіданні кафедри та наказом ректора університету.

Протягом місяця після затвердження теми кваліфікаційної роботи розробляється та узгоджується з науковим керівником та (або) консультантом (за потреби) План виконання кваліфікаційної роботи, який затверджується завідувачем випускової кафедри. План може корегуватися, про що робляться відповідні записи у затвердженому варіанті.

Ознайомлення з джерелами і літературою. Після того, як тема обрана, студент має з'ясувати приблизне коло питань які вона охоплює. Перш за все необхідно отримати консультації у наукового керівника, ознайомитися з навчальними посібниками. Після першого ознайомлення з джерелами і літературою слід сформулювати конкретну мету студентського дослідження і спираючись на це, побудувати план роботи. Поглиблене студіювання джерел та літератури слід закінчити розподілом зібраного матеріалу згідно з планом роботи.

Розробка теми студентського дослідження базується на багатомірному використанні різних джерел. Зміст роботи повинен бути конкретним, висновки природно витікати з всебічного аналізу зібраних та опрацьованих матеріалів. Найголовніша вимога щодо студентських робіт - якомога більша самостійність у пошуку необхідної інформації, її систематизації, узагальненнях і аргументованості висновків. Збір даних доцільно починати в бібліотеці Маріупольського державного університету. Безумовно, що як на найширше використання заслуговує Всесвітня мережа Інтернет. Виписки з джерел та літератури доцільно робити на окремих листах паперу або картках. Це дозволить підвищити якість їх використання, бо не обмежує можливості систематизації. Якщо є можливість, то має сенс використовувати офісну та комп'ютерну техніку. Слід не забувати на кожній окремій картці вказувати її тему, а також - відомості про те, звідки саме взята ця конкретна інформація

(якщо з архіву, то - посилання на фонд, опис, справу та аркуш, якщо з друкованого джерела або з наукової літератури, то вказується прізвище автора, назва книги, або статті, місце і рік видання, видавництво, кількість сторінок, та номер конкретної використаної сторінки, якщо з віртуального джерела то вказується адреса у Всесвітній мережі Інтернет. Такий ретельний підхід дозволяє зекономити час і точно оформляти посилання та список використаних джерел та літератури під час написання курсової, бакалаврської чи магістерської роботи.

Формулюючи визначення проблеми, треба з'ясувати всі терміни, що можуть бути невірно витлумачені, зазначити методи дослідження, розробити структуру, що складається не тільки з заголовків розділів, але й підрозділів. Треба скласти список усіх книг, статей і інших джерел, що мають бути використані. При тому, слід звернути увагу, що список повинен містити різні види джерел. Може бути доцільним складання **синопису** - стислого конспекту дослідження. В якості основи для синописа береться структуру роботи. Двома-трьома реченнями характеризується те, про що планується писати в кожному розділі (підрозділі). Добре складений синопис дає повне враження про студентське дослідження.

Студентська науково-дослідницька діяльність сприяє збудженню творчої наснаги і ініціативи. Науковий керівник лише допомагає виявити головний напрямок роботи, в якому студентські здібності дадуть максимальний результат.

РОЗДІЛ 3.**СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Кваліфікаційна робота, як правило містить наступні складові частини:

- титульний аркуш (Додаток 2);
- план виконання кваліфікаційної роботи (Додаток 3);
- зміст (Додаток 4);
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ;

- основна частина, яка складається з декількох розділів (2-3). Розділи у свою чергу поділяються, як правило, на підрозділи, що розкривають теоретичні та практичні аспекти означеної в роботі проблеми. Кожен розділ може складатися з 1-3 підрозділів. Після кожного розділу мають бути сформульовані висновки, що забезпечують логічний зв'язок викладеного матеріалу;

- загальні висновки;
- список використаних джерел та літератури;
- додатки (за необхідності).

Титульний лист кваліфікаційної роботи містить:

- найменування вищого навчального закладу, факультету та випускової кафедри;
- прізвище, ім'я, по батькові автора;
- тема роботи;
- шифр і найменування спеціальності;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника і (чи) консультанта, рецензента;
- місто і рік (Додаток 3).

Зміст подають на початку наукової роботи. Він містить найменування і номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають заголовки), зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків,

додатків, списку використаних джерел тощо. Заголовки змісту повинні точно повторювати заголовки в тексті. Приклад змісту наведено у Додатку 4.

Назва розділів не повинна співпадати з назвою всієї роботи, а назви підрозділів не повинні дублювати назви розділів. Матеріал у розділах повинен викладатись логічно, лаконічно та аргументовано та відповідати вимогам, які пред'являються до кваліфікаційних робіт. Як правило, зміст розділів розкриває завдання, що були сформульовані у вступі.

Перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів.

Якщо в науковій роботі вжита специфічна термінологія, а також використані маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то їхній перелік може бути представлений у роботі у вигляді окремого списку, що розміщують перед вступом.

Перелік необхідно друкувати двома колонками, у яких ліворуч приводять, наприклад, скорочення, праворуч – детальну розшифровку скорочень.

Якщо в науковій роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення тощо повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їхню розшифровку приводять у тексті при першому згадуванні.

У **вступі** розкривається сутність і стан розробки наукової проблеми, до якої звертається студент, її місце та роль у сучасній теорії та практиці міжнародних відносин. Також, формулюються мета та завдання дослідження, здійснюється обґрунтування необхідності подальших розвідок, аналізується джерельна база. Здається, що має право на життя підкріплена багаторічним досвідом точка зору про те, що якісний, глибокий вступ можливо написати лише після того, як ретельно вивчені, проаналізовані та опрацьовані усі наявні джерела, література і більша частина роботи по основній частині дослідження закінчена.

Обсяг вступу кваліфікаційної роботи – **4-5 сторінок**.

Він повинен мати певну структуру, обумовлену науковою логікою:

- актуальність теми;
- визначення об'єкту та предмету дослідження;
- визначення мети та завдань дослідження;

- ступінь її вивченості в спеціальній науковій літературі;
- огляд джерельної бази дослідження;
- характеристика методології дослідження;
- практичне значення отриманих результатів, їх апробація, публікації тощо.

На початку роботи студент пояснює свою *мотивацію вибору конкретної теми*, її місце і значення в соціологічній науці, її наукову новизну, доцільність. **Актуальність теми** – обґрунтовується в контексті її значення та ролі в сучасній теоретичній та практичній соціології, на основі критичного аналізу і в порівнянні з рівнем вирішення даної проблеми в сучасній науковій літературі. Висвітлення актуальності повинно бути небагатослівним. Достатньо в межах однієї сторінки показати теоретичне і практичне значення розробки теми дослідження.

Чітко встановлюються об'єкт, предмет, хронологічні та географічні обмеження дослідження.

Об'єкт дослідження – це явище, процес або суспільні відносини, які зумовлюють проблему і обране автором для дослідження.

Предмет дослідження міститься у межах об'єкта. Об'єкт і предмет як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Об'єкт, предмет і мета повинні бути логічно взаємоузгоджені і пов'язані між собою і темою кваліфікаційної роботи. Він лише вказує на суттєві зв'язки та відносини, властивості, аспекти, функції, які є визначальними для даного дослідження. Предмет визначає тему дослідження, також він віддзеркалюється у самій назві роботи.

Коротка характеристика *наукової літератури та джерелознавчої бази*.

Досягнення поставлених мети та завдань можливо лише спираючись на широке залучення усіх можливих джерел. Наступною структурною одиницею вступу є **огляд джерел**. Цей аналіз так само, як і огляд наукової літератури слід спрямувати в напрямку виявлення цінності того чи іншого джерела саме для розкриття конкретної теми дослідження. Джерела розглядаються в певній послідовності:

- документи та матеріали державних органів та установ, міжнародних міжурядових організацій;
- документи і матеріали недержавних органів та установ, у тому числі
 - документи і матеріали політичних партій, громадських організацій і рухів, кооперативних товариств, комерційних структур, міжнародних неурядових організацій;
- статистичні матеріали;
- періодичні видання (як правило, не наукового, а публіцистичного характеру);
- мемуари;
- довідкові видання;
- архівні матеріали (що не вийшли до попередніх видів);
- результати колективних та власних соціологічних досліджень, оброблених за допомогою комп'ютера.

Для того, щоб проаналізувати стан дослідження з обраної теми, складається короткий огляд літератури, завдяки якому робиться висновок, що обрана тема потребує подальшої розробки. В *огляді літератури* студент окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Щоб все це зробити ґрунтовно, треба ознайомитися з максимально можливою кількістю робіт, що мають як пряме, так і опосередковане відношення до окреслених питань. Це можуть бути не лише монографічні дослідження, а й статті, брошури, рецензії, автореферати дисертацій і ін. Огляд літератури не повинен бути простим переліком опрацьованої літератури і переказом її змісту. Стисло, критично висвітлюючи роботи дослідників, студент повинен назвати ті питання, що залишилися невирішеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Як правило, в тексті вступу фіксуються автори робіт, або йдеться лише про конкретні наукові проблеми; бібліографічна інформація подається в посиланнях. Огляд літератури можливо робити за хронологічним, або проблемним принципами (ліпше - останній). Ця частина вступу завершується висновком про ступінь висвітлення обраної теми. На підставі

цього логічною виглядає необхідність сформулювати мету та завдання дослідження.

Мета повинна відобразити кінцеві прогнозовані результати дослідження. Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також його кінцевим результатом і шляхами його досягнення. Не слід формулювати мету як «дослідження», або «вивчення», тому що це вказує на засіб досягнення мети, а не саму мету.

Мета дослідження визначає його завдання. *Завдання* роботи визначають виходячи із результатів вивчення історіографічної бази. Основні методологічні вимоги до постановки завдання дослідження:

1. Завдання дослідження повинні визначатися питаннями, отримання відповідей на які веде до досягнення мети дослідження;

2. Послідовність постановки вивчення завдань дослідження повинні строго відповідати найменуванню теми, мети, об'єкту та предмету дослідження. Зазвичай це робиться в формі переліку: вивчити..., описати..., встановити..., виявити...

Формулювання цих завдань необхідно робити більш ретельно, адже опис їх рішення повинен скласти зміст розділів наукової роботи.

Для досягнення поставленої мети дослідження студент визначає послідовне виконання відповідних **завдань**: вивчити, описати, встановити, вдосконалити, розвинути, обґрунтувати, розробити тощо. Завдання повинні бути достатньо чіткими та конкретними (їх як правило 2-4). Їх вирішення здійснюється в окремих розділах роботи. Цим пояснюється певний збіг формулювання завдань та назв розділів у змісті. Завдання повинні формулюватися точно і конкретно, оскільки їх вирішення повинно скласти зміст розділів кваліфікаційної роботи.

Важливим етапом дослідження є вибір *методів дослідження*. Вони використовуються як інструмент, завдяки якому досягається обрана мета у роботі. Перераховувати їх треба не відірвано від змісту роботи, а коротко і змістовно визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Це

дасть змогу пересвідчитися в логічності та прийнятності вибору саме цих методів.

Наукова новизна отриманих результатів. У вступі приводиться коротка анотація нових наукових положень чи рішень, запропонованих студентом особисто для вирішення даного наукового завдання. Необхідно показати відмінність отриманих результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (уперше розроблений, запропонований, синтезований), удосконалений (модифікований), одержав подальший розвиток). Це може бути використання раніше невідомих джерел, наукової літератури іноземними мовами, що не знайшла відображення в історіографії проблеми, що в свою чергу дало змогу розкрити раніше не відомі аспекти проблеми.

Подаються відомості про **практичне застосування одержаних результатів** дослідження або рекомендації щодо їх використання в практичній діяльності. Традиційно серед можливих варіантів може бути вказано:

- на впровадження в практику діяльності (особливо міжнародної) українських (чи міжнародних) державних (чи недержавних) установ, організацій або підприємств;
- на друкування фрагментів роботи в збірках праць;
- на викладення положень роботи в періодичній пресі, на радіо і телебаченні, на сайті в мережі Інтернет;
- на впровадження матеріалів і висновків в навчальний процес в освітнянських закладах, як в нормативних, так і факультативних курсах.

Особистий внесок автора. У випадку використання у кваліфікаційній роботі ідей чи розробок, що належать співавторам, разом з якими були написані наукові праці, підготовлені доповіді і виконані спільні дослідження, студент повинен відзначити цей факт у роботі з обов'язковою вказівкою конкретного особистого внеску.

Апробація результатів роботи. Зазначається, на яких конференціях, семінарах тощо доповідалися результати дослідження. Наявність **публікацій**, що є підтвердженням апробації результатів наукового дослідження **є обов'язковою**

умовою допуску до захисту кваліфікаційної роботи. Зазначається кількість статей у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій опубліковані результати кваліфікаційної роботи.

У вступі також міститься коротке обґрунтування структури дипломного дослідження. **Характеристика змісту роботи** містить короткий оглядовий аналіз суті дослідження, зазвичай ця характеристика подається за розділами, таким чином, щоб прочитавши її можна було зрозуміти про що піде мова у кожній частині роботи.

Коротка характеристика *змісту* роботи по розділам.

В основній частині кваліфікаційної роботи систематизується і теоретично усвідомлюється фактичний матеріал. Основна частина повинна відповідати наступним вимогам:

- в основній частині, поділеній на окремі розділи, розкривається зміст теми дослідження. В розділах слід глибоко дослідити причинно-наслідкові зв'язки, показати вміння орієнтуватися в використаному матеріалі. У кожному розділі повинна бути завершеність змісту, головна ідея, а також тези, підтвержені посиланнями на джерела, думки різних авторів, результати анкетування, експерименту, аналітичних даних, практичного досвіду тощо;

- думки мають бути пов'язані між собою логічно, увесь текст має бути підпорядкований одній головній ідеї. Порушення принципу послідовного викладення запланованого матеріалу призводить до повторів таких само положень та висновків, відсутності логіки в роботі;

- кожний висновок повинен логічно підкріпляти попередній, інакше текст втратить свою єдність. До кожного розділу роботи необхідно зробити висновки, а по закінченні роботи формулюються загальні висновки до всієї роботи в цілому;

- основна частина кваліфікаційної роботи складається, як правило, з 2-3 розділів. Зміст розділів повинен відповідати темі кваліфікаційної роботи та повністю її розкривати. Кожний новий розділ починається з нової сторінки. В основному тексті кожного розділу слід представити коротку передмову, у якій необхідно відобразити основні напрямки дослідження даного розділу.

У кінці кожного розділу формулюються висновки з коротким викладенням результатів дослідження, проведеного в розділі. Необхідно враховувати, що матеріал обов'язково має відповідати головній темі роботи і логічно, обґрунтовано вів до досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи. Це можливо в тому випадку, якщо в розділі послідовно розкриваються завдання, сформульовані у вступі.

Особливістю кваліфікаційної роботи є обов'язкова наявність практичного розділу, в якому відображаються результати самостійно проведеного здобувачем вищої освіти емпіричного дослідження з тематики кваліфікаційної роботи.

При цьому необхідно звернути увагу на дотримання етичних засад дослідження. Професійна етика соціолога формується під впливом потреб у моральному регулюванні стосунків між суб'єктами та об'єктами цього виду суспільної діяльності. Етична регламентація поширюється також на сферу наукових досліджень. Наукове дослідження має базуватися на наступних принципах:

- неприпустимість використання методів, техніки, процедур, які вражають гідність особистості респондентів та порушують їхні інтереси;
- інформування учасників дослідження про характер дослідження, про те, що їхня участь є добровільною і будь-якої миті може бути перервана за бажанням респондента;
- недопустимість обману учасників дослідження стосовно аспектів, здатних істотно впливати на їхнє бажання брати участь (наприклад, фізичний ризик, дискомфорт, неприємні емоційні наслідки);
- отримання згоди учасників дослідження на проведення відеозапису, кінозйомок чи будь-якого іншого виду документування, якщо це не безпосередні спостереження у громадських місцях;
- толерантність та повага до учасників дослідження та їхніх поглядів;
- забезпечення анонімності та конфіденційності.

Загальні висновки.

Логічним завершенням кваліфікаційної роботи є загальні висновки. Головна їх мета – підсумки проведеної роботи. Висновки подаються у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій. Дуже важливо, щоб вони відповідали поставленим завданням. Також рекомендовано формулювати висновки до кожного розділу кваліфікаційної роботи.

Висновки складаються з чотирьох структурних одиниць, які не фіксуються. В першій частині коротко формулюються загальні висновки (вони не повинні текстуально співпадати з висновками за розділами), друга частина є своєрідною відповіддю на сформульовані у вступі завдання, в третій частині можливо продемонструвати зв'язок дослідження з практикою і в четвертій звертається увага на такі питання роботи, які не розкриті в ній та чому (недостатність джерельної бази, можливість бути окремою темою студіювання і таке інше).

У висновках необхідно зазначити не тільки те позитивне, що вдалося виявити в результаті вивчення теми, а й недоліки та проблеми практичного характеру, а також конкретні рекомендації та пропозиції щодо їх усунення.

У висновках потрібно наголосити на якісних та кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів дослідження, викласти рекомендації з вирішення проблеми, скласти пропозиції щодо вдосконалення підходу до проблеми, яка досліджується.

У стислій формі, в логічній послідовності викладаються зроблені автором узагальнення – висновки конкретного характеру, які повинні бути покладені в основу доповіді при захисті кваліфікаційної роботи перед ЕК. Висновки не повинні підмінятися механічним сумуванням висновків наприкінці розділів, а мають містити те нове, суттєве, що складає підсумкові результати дослідження, які часто оформлюються у вигляді певної кількості пронумерованих абзаців. Їх послідовність визначається логікою побудови наукового дослідження. При цьому вказується не тільки його наукова новизна і теоретична значимість, що витікають з кінцевих результатів, а й практична цінність.. Крім того, висновки

не повинні носити характер анотацій. Кваліфікаційна робота, окрім загальних висновків, повинна містити пропозиції теоретичного і практичного характеру.

Крім пропозицій, у кваліфікаційній роботі на основі висновків, зроблених за результатами якісного або кількісного аналізу, повинно бути зроблено підтвердження або спростування гіпотези (гіпотез), висунутих у ній (за наявності).

Таким чином, заключна частина наукової роботи представляє не простий перелік отриманих результатів проведеного дослідження, а їх підсумковий синтез, тобто формулювання того нового, що внесено його автором у вивчення та вирішення проблем.

Основна вимога до заключної частини – не повторювати змісту вступу, основної частини роботи і висновків, зроблених по розділах. Обсяг висновків, як правило, складає 2-3 сторінки.

Список використаних джерел та літератури

Список використаних джерел та літератури слід розміщувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи (Див. Додатки 7, 8).

До додатків за необхідністю доцільно включати допоміжний матеріал - який є необхідним для сприйняття студентською дослідження (акти національного права та міжнародно-правові документи, таблиці допоміжних цифрових даних, розрахунки, зразки анкет, інструкції і методики, ілюстрації допоміжного характеру та інше)

РОЗДІЛ 4.**ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Кваліфікаційні роботи як правило, друкують за допомогою принтера на одній стороні аркуша білого паперу формату А-4 (210x297 мм) з використанням *шрифту Times New Roman, 14 кегль, 1,5 міжрядковим інтервалом*. Не припустимою є підготовка курсових робіт на листах формату А-4, що заповнені з обох боків.

Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка – чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту роботи повинна бути однаковою.

Друкований текст має мати береги (поля) таких розмірів:

ліве – 30 мм;

праве – 15 мм;

верхнє, нижнє – 20 мм.

Обсяг основного тексту кваліфікаційної роботи за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти становить **60 тис. - 90 тис. знаків (з урахуванням цифр, символів тощо) / 40-60 сторінок;**

До загального обсягу роботи не входять додатки, список використаних джерел, але всі сторінки зазначених елементів студентського дослідження підлягають нумерації на загальних засадах. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиці, треба подавати арабськими цифрами без знака «№». Першою сторінкою є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. **На титульному аркуші, на аркуші зі змістом роботи, на Плані виконання кваліфікаційної роботи, на додатках номери не ставляться. Нумерація сторінок починається зі сторінки, на якій розміщується Вступ. На сторінках номер ставлять у правому верхньому куті без крапки в кінці.**

Номер розділу ставлять після слова "Розділ", після номера крапку не ставлять, потім з новою рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера

розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.» (третій підрозділ першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу. Пункти нумерують у межах кожного підрозділу Номер пункту складається з порядкових номерів розділу. підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера повинна стояти крапка-наприклад: «4.2.3.» (третій пункт, другого підрозділу, четвертою розділу). Потім у тому рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти нумерують в межах кожного пункту за такими ж правилами, що й пункти.

Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, далі з нового рядка друкують заголовок розділу великими літерами.

Підрозділи нумерують у рамках кожного розділу (нумерація складається з двох чисел, відокремлених крапкою).

Заголовки розділів пишуть по центру симетрично тексту великими літерами (Приклад: «ВИСНОВКИ», «ДОДАТКИ» тощо). Заголовки підрозділів – по центру симетрично тексту малими літерами (крім першої). Переноси слів у заголовках не допускаються. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з 2-х або більше речень, їх відділяють крапкою. Відстань між заголовком та текстом – **2 інтервали**. Заголовки підкреслювати не рекомендується. **Кожний розділ слід починати з нового аркуша (сторінки). Підрозділи починають з відступом від попереднього тексту на 1 інтервал на тій самій сторінці.**

Друкарські помилки, описки, графічні неточності можна виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого тексту.

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати в дипломній (курсівій) роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, які розміщені на окремих сторінках роботи, слід включати до загальної нумерації сторінок. Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за виключенням ілюстрацій, поданих у додатках. Номер

ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядковою номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 2.1 (перший рисунок другого розділу). Ілюстрації мають бути чорно-білого кольору.

Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлятися у вигляді таблиць. Кожна таблиця повинна мати свою назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють. Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки і маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Якщо текст, який повторюється в графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінити лапками; якщо з двох - або більше слів, то при першому повторенні його замінюють словами «Те ж», а далі лапками. Ставити лапки замість цифр, знаків, математичних і інших символів, які повторюються, не слід. Якщо цифрові або інші дані в будь-якому рядку таблиці не подають, то в ньому ставлять прочерк.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. В правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують надпис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 3.2» (друга таблиця третього розділу) Якщо в роботі є лише одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

Примітки до тексту і таблиць, в яких вказують довідкові і пояснювальні дані нумерують послідовно в межах одної сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова «примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1. ...
2. ...

Додатки оформлюють як продовження курсової (випускної) роботи на наступних її сторінках, розміщуючи їх в порядку посилань в тексті дослідження. Кожен додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток

повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток ___» і число, що позначає додаток. Один додаток позначається як додаток 1. При оформленні додатків окремою частиною на титульному аркуші під назвою дипломної роботи друкують великими літерами слово «ДОДАТКИ».

Посилання на джерела та літературу подаються у квадратних дужках наприкінці речення.

Наприклад:

Опоненти запропонованої міри посилалися на те, що кожний має право на свободу, поки не обвинувачується в здійсненні злочину. Узяття під варту на 90 днів без пред'явлення звинувачення є відступом від судового наказу про передачу арештованого в суд і суперечить нормам, закріпленим у Великій Хартії (Magna Carta) 790 років тому [56, с. 45], де перше число — позиція в списку використаних джерел, а друге число — номер сторінки, звідкіля було взято інформацію або цитату. При цьому після першої дужки і перед другою дужкою пробіли не ставляться; після коми та «с.» використовується нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+Пробіл). У випадку посилання на електронне джерело, до відсутня нумерація сторінок ставиться лише номер позиції у списку використаних джерел.

Наприклад:

Цю пропозицію критикували і консерватори, і ліберальні демократи, і члени правлячої лейбористської партії. Вони порівнювали запроповану міру з тривалими термінами ув'язнення, до яких вдавалася поліція в Північній Ірландії в 70-і роки [87].

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми) і таблиці необхідно представляти в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, чи на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, що розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, представлених у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Наприклад: «Рис. 1.2.» (другий рисунок першого розділу).

Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в роботі представлена одна ілюстрація, то її нумерують за загальними правилами.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, представлених у додатках) у межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із вказівкою її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка.

Наприклад: «Таблиця 1.2.» (друга таблиця першого розділу).

Якщо в роботі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

При переносі частини таблиці на іншу сторінку слово «Таблиця» та її номер вказують один раз праворуч над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці.

Наприклад: «Продовження табл. 1.2.».

Формули в роботі (якщо їх більше однієї) нумерують у рамках розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Номери формул пишуть біля правого краю листа на рівні відповідної формули в круглих дужках.

Наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу).

Примітки до тексту і таблиць, у яких указують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1....

2....

Якщо є одна примітка, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку.

Загальні правила посилання.

При написанні кваліфікаційної роботи студент повинен обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких запозичив матеріали чи окремі результати. Використовуючи в кваліфікаційній роботі ідеї і розробки, що належать також і співавтору, разом з яким були написані наукові праці, підготовлені доповіді і виконані спільні дослідження, студент повинен відзначити цей факт у своїй роботі. У випадку виявлення факту плагіату, тобто використання запозиченого матеріалу як новизни свого дослідження, кваліфікаційна робота знімається з розгляду без права її повторного захисту.

Посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг.

Для підтвердження власних аргументів, посилання на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити *цитати*. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором.

Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул.

Загальні вимоги до цитування:

а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий в джерелі, із збереженням особливостей авторською написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування має бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться в будь-якому місці цитати (на початку, в

середині, на конці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак - то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів, і давати посилання на джерело;

д) якщо необхідно виявити ставлення автора студентської роботи до окремих слів, або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

е) якщо автор курсової або випускної роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора студентської роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Наприклад: (курсив наш - Х.Х.). (підкреслено нами - Х.Х.).

Під час використання цитат необхідно мати на увазі декілька рекомендацій:

- не слід вживати дві і більш цитат підряд;
- немає потреби за допомогою посилань на авторитети підтверджувати наочні істини;
- не можна закінчувати окремі розділи цитатами, бо натомість повинні бути власні висновки за змістом розділу;
- немає сенсу використовувати занадто великі цитати;
- не бажано приводити цитати з одного джерела, монографії, статті (за винятком випадків, коли досліджується одне джерело).

Посилання в тексті кваліфікаційної роботи на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «...у працях [1-7]...».

Якщо в тексті роботи необхідно зробити посилання на складову частину або на конкретні сторінки відповідного джерела, можна наводити посилання у виносках, при цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному

опису за переліком посилань.

Приклад:

Цитата в тексті: «... У сучасних умовах стрімкого розвитку нових технологій саме інвестиції виступають найважливішим засобом забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці [26, с.99]».

Відповідний опис у переліку посилань:

26. Дергачова В.В. Шляхи підвищення впливу іноземних інвестицій на конкурентоспроможність українських підприємств / В.В. Дергачова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. — Донецк: Донеччина, 2001. — С.98 -102.

Статистичні дані, які студент використовує у кваліфікаційній роботі для аналізу та пропозицій, повинні бути представлені на кінець попереднього звітного року або у вигляді плану на поточний рік. Висловлення результатів роботи на підставі застарілих статистичних даних попередніх років вважається недоцільним.

Список використаних джерел

Бібліографічний опис списку використаних джерел оформлюється з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»).

Додатки нумеруються арабськими цифрами (Додаток 1, Додаток 2, Додаток 3 і т. д.) на кожному окремому додатку. Послідовність вміщення додатків визначається порядком появи посилань на них у тексті роботи.

Додатки також можна позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, Є, Ї, О, Ч, Ъ, наприклад, додаток А, додаток Б тощо. Один додаток позначається як додаток А.

При оформленні додатків окремою частиною на титульному аркуші під назвою кваліфікаційної роботи друкують великими літерами слово «ДОДАТКИ».

Текст кваліфікаційної роботи повинен бути написаний згідно з загальновизнаними нормами сучасної української мови. Доцільно триматись достатньо простих вказівок:

- в науковій та навчальній літературі слід писати, як правило, від третьої особи (не можна «за моєю думкою», треба «за думкою автора»), а слід використовувати єдину термінологію (загальновідому) і не займатися словотворенням;
- треба позбавлятися канцеляризмів та слів і висловів то мають жаргонний характер;
- небажані дуже великі (більш 3-4 строк) і занадто маленькі речення;
- не слід використовувати скорочення, які не є загальновизнаними. Доцільні, наприклад скорочення - р. (рік), м. (місто), ст. (століття);
- лише поряд з цифровими позначеннями можливе використання знаків типу «№», «#», «%», «\$». В інших випадках слід писати «номер», «відсоток», «долар» і т.д. Не можна писати слово місяць після назви місяця. Не бажано розпочинати речення з цифр;
- під час використання в тексті прізвищ вчених, політиків, інших людей ініціали слід писати перед прізвищем, але не навпаки. Перед тим як здати курсову (дипломну) роботу на кафедру її слід добре вичитати. перевірити вірність цитування - оформлення посилань та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 5.**ПОДАННЯ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

До захисту кваліфікаційної роботи допускаються студенти, які виконали навчальний план та успішно пройшли попередній захист кваліфікаційної роботи.

Попередній захист кваліфікаційної роботи

Обов'язковою умовою допуску до захисту випускної кваліфікаційної роботи є успішне проходження попереднього захисту роботи. Попередній захист проводиться *за місяць до дати захисту роботи*, за результатами якого на засіданні кафедри приймається рішення про допуск студентів до захисту. Студенти, які були не допущені до захисту кваліфікаційних робіт, як і ті, що отримали незадовільні оцінки, *відраховуються* з університету з отриманням академічної довідки і правом повторного захисту роботи (з наступного навчального року) протягом трьох років після відрахування з МДУ.

Студент повинен *за 2 тижні до дати захисту* подати зброшуровану у твердій палітурці кваліфікаційну роботу на підпис завідувачу кафедри та рецензування (*ніякі посилання на поважні причини затримки подання не приймаються*).

Після завершення роботи над науковим дослідженням науковий керівник надає *відгук* (Додаток 5), а в якому зазначається:

- актуальність дослідження;
- обґрунтування використаних методів дослідження;
- рівень використання набутих у процесі навчання теоретичних знань при виконанні дослідження;
- вміння самостійно вирішувати наукові та практичні проблеми; логічно, послідовно, аргументовано викладати матеріал і робити висновки;
- повнота розкриття теми;
- недоліки роботи та зауваження;
- рекомендація до захисту.

Крім того обов'язково до кваліфікаційної роботи додається **рецензія** (Додаток 6). Рецензентами випускових кваліфікаційних робіт призначають науково-педагогічних працівників інших університетів та висококваліфікованих фахівців виробництва, що затверджується відповідним наказом ректора.

При рецензуванні кваліфікаційної роботи рекомендується визначати:

- новизну постановки і розроблення проблеми;
- використання наукових методів дослідження;
- аргументованість висновків і обґрунтованість пропозицій;
- вміння здобувача освітнього ступеня бакалавра, чітко, грамотно й аргументовано викладати матеріал, правильно оформлювати його;
- недоліки та зауваження щодо змістовної частини роботи, оформлення;
- висновок щодо рекомендації до захисту із зазначенням оцінки за прийнятою шкалою оцінювання знань.

Негативний письмовий відгук наукового керівника або негативна рецензія щодо змісту кваліфікаційної роботи та отриманих результатів дослідження не є підставою недопущення до захисту.

Відповідно оформлена кваліфікаційна робота (разом із відгуком та рецензією) **реєструється на кафедрі**, після чого студент **не може вносити зміни** у кваліфікаційну роботу.

Титульна сторінка представленої роботи містить підписи: студента, наукового керівника, наукового консультанта (за потреби).

Захист кваліфікаційної роботи

Процедура захисту включає:

- доповідь студента про зміст роботи (10-12 хвилин);
- запитання до автора роботи;
- виступ рецензента або оголошення рецензії (у разі відсутності рецензента);
- відповіді студента на зауваження рецензента.

Доповідь повинна містити: обґрунтування актуальності теми, мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, методи, які були використані у ході дослідження, основні результати дослідження.

Захист кваліфікаційної роботи відбувається на засіданні Екзаменаційної комісії і має відповідати певним протокольним вимогам:

- Студент починає виступ з звернення до голови та членів Комісії («Шановний пан Голово!...»).
- Обов'язково називає тему свого дослідження.
- Структура презентації (захисту) повинна бути чіткою і наочною від початку до кінця виступу.
- Питання членів комісії та присутніх спочатку фіксуються (нема потреби відповідати одразу).
- Відповіді на питання (зауваження) рецензента та членів комісії повинні бути чіткими і за суттю.
- Наприкінці виступу має сенс подякувати науковому керівнику, рецензенту та членам комісії.

Захист кваліфікаційної роботи здійснюється з використанням необхідного ілюстративного матеріалу, презентацій тощо. Кількість примірників ілюстративного матеріалу повинна відповідати кількісному складу ЕК.

Під час захисту кваліфікаційної роботи студент зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також на запитання представників ЕК, які були поставлені у ході захисту.

При оцінюванні захисту кваліфікаційної роботи ЕК бере до уваги такі показники:

- якість кваліфікаційної роботи загалом (творчий характер, вміння автора аналізувати теоретичний матеріал, обґрунтованість сформульованих практичних рекомендацій, ступінь глибини висвітлення проблеми, доведення висунутої гіпотези, вирішення висунутих завдань рівень розробки проблеми, широта історіографічної та джерелознавчої бази, знання теорії питання, вміння з'єднати теоретичний та емпіричний рівні, використання категорій та їх обґрунтування тощо);
- самостійність у розробці проблеми;

- якість оформлення кваліфікаційної роботи (науковий стиль викладу, грамотність, логічність викладу матеріалу, відповідність роботи вимогам до оформлення, бібліографія);
- рівень виступу студента (чіткість у формулюванні актуальності, мети і завдань роботи, вміння зробити правильні висновки, культура мовлення, правильність відповідей на запитання, що виникли під час захисту роботи);
- відгук керівника і оцінку роботи рецензентом.

Студенту, який не захищав кваліфікаційну роботу у визначений графіком термін з поважних, підтверджених документально причин, захист роботи може бути перенесений. Після розгляду заяви ректором і прийняття позитивного рішення готується проект наказу про захист кваліфікаційної роботи за індивідуальним графіком.

У випадках, коли захист роботи визнається незадовільним, Екзаменаційна комісія встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему.

Поновлення до складу студентів МДУ для повторного захисту кваліфікаційної роботи здійснюється відповідно до Положення про порядок створення та організацію роботи Екзаменаційної Комісії у Маріупольському державному університеті, Положення про переведення, поновлення та вступ на паралельне навчання та Положення про кваліфікаційні роботи в МДУ.

РОЗДІЛ 6.**ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ**

Закріплення теми кваліфікаційної роботи, призначення наукового керівника, консультантів (у разі потреби) затверджується наказом Університету за поданням декана, завідувача випускової кафедри та гаранта освітньої програми:

- за першим (бакалаврським) рівнем - до 15 вересня четвертого року навчання.

Внесення змін та уточнень до тем кваліфікаційних робіт можливе: - за першим (бакалаврським) рівнем - не пізніше 1 березня четвертого року навчання

Зміни затверджуються наказом Університету, проєкт якого вносить декан факультету на підставі службової записки завідувача кафедри за обґрунтованою заявою здобувача, погодженою з науковим керівником та гарантом освітньої програми. Назва теми повинна бути чіткою, лаконічною та не містити неоднозначного тлумачення. У темі зазначається об'єкт, який досліджується, або за матеріалами якого виконується робота.

Кваліфікаційні роботи на першому (бакалаврському) рівні спеціальності «Соціологія» мають відповідати наступній тематиці:

- актуальні проблеми сучасної соціології (теоретичний та практичний аспекти);
- актуальні проблеми галузевих соціологій (теоретичний та практичний аспекти).

Завідувачу кафедри філософії та
соціології

Маріупольського державного
університету

к.п.н, доценту Іванець Т. М.

здобувача вищої освіти освітньо-
професійної програми «Соціологія»

історичного факультету

4 курсу першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти

денної / заочної форми навчання

Іванової Тамари Петрівни

заява.

Прошу затвердити мені таку тему кваліфікаційної роботи «Розвиток молодіжної політики в умовах децентралізації (на прикладі м. Маріуполь)» та призначити науковим керівником к.п.н., доцента кафедри філософії та соціології Іванець Т. М.

10 вересня 2023 р.

Підпис

Віза наукового керівника

Віза гаранта ОП

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

«___» _____ 20__ р.

**«РОЗВИТОК МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
(НА ПРИКЛАДІ М. МАРІУПОЛЬ)»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Соціологія»
Держак Марії Андріївни

Науковий керівник:
Іванець Т. М., к. п. н., доцент кафедри
філософії та соціології Маріупольського
державного університету

Рецензент:
Грудницький В.М., к. ю. н., доцент, доцент
кафедри історії та права Донецького
національного технічного університету

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 201__ р.

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

Рівень вищої освіти «Бакалавр»

Спеціальність 054 Соціологія

Освітня програма «Соціологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, к.п.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ Іванець Т. М..
(ППП завідувача кафедри)

« _____ » _____ 202__ р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____

керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Маріупольського державного університету від

« ____ » _____ 20__ року № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет) _____

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Наприклад:

Розділ 1. _____

Розділ 2. _____

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Науковий керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	9
1.1. Теоретичні підходи до вивчення децентралізації.....	9
1.2 Вплив процесів децентралізації на молодіжну політику в Україні.....	21
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В М. МАРІУПОЛІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	30
2.1 Основні напрямки та особливості розвитку молодіжної політики в м. Маріуполь	30
2.2. Проблеми та перспективи розвитку молодіжної політики в м. Маріуполь (за результатами проведеного соціологічного дослідження).....	43
Висновки до Розділу 2.....	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	80

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВІДГУК

керівника на кваліфікаційну роботу

студента _____

Тема кваліфікаційної роботи _____

Науковий керівник _____

Актуальність теми _____

Об'єкт дослідження _____

Характеристика теоретичного рівня, наявності самостійних розробок та
практичної значимості роботи _____

Зауваження та недоліки _____

Загальний висновок керівника _____

Науковий керівник _____ «____» _____ 201_ р.

Кваліфікаційна робота переглянута.

Здобувач _____ допускається до захисту кваліфікаційної роботи в Екзаменаційній комісії.

**Завідувач кафедри
філософії та соціології
Іванець Т. М.**

підпис

РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

здобувача освітнього ступеня «Бакалавр»

(ПІП)

На тему _____

Актуальність теми _____

Самостійність розробки і пропозиції автора _____

Практична значимість роботи _____

Зауваження та недоліки _____

Загальний висновок _____

Рецензент _____

(ППП науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи,)

Підпис _____

«__» _____ р.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ДжЕРЕЛ

Порівняльна таблиця

За старими вимогами	За новими вимогами
<i>Абросимова С. В.</i> А. Чепа і невідомі маргіналії з його бібліотеки / С. В. Абросимова, Л. Г. Гурай // <i>Січеславський альманах</i> . – 2006. – № 2. – С. 134–152.	Абросимова С. В. А. Чепа і невідомі маргіналії з його бібліотеки. <i>Січеславський альманах</i> . 2006. № 2. С. 134–152.
<i>Глизь І. І.</i> Малоросійське таємне товариство / І. І. Глизь // <i>Енциклопедія історії України</i> : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2009. – Т. 6: Ла-Мі. – С. 480.	Глизь І. І. Малоросійське таємне товариство. <i>Енциклопедія історії України</i> : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2009. Т. 6: Ла-Мі. С. 480.
<i>Гордієнко Д.</i> Тарас Шевченко і декабристи / Д. Гордієнко // <i>Шевченкознавчі студії</i> : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 10. – С. 131–138.	Гордієнко Д. Тарас Шевченко і декабристи. <i>Шевченкознавчі студії</i> : зб. наук. пр. 2007. Вип. 10. С. 131–138.
<i>Грицак Я.</i> Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.: навч. посіб. / Я. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.	Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.: навч. посіб. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
<i>Декабристи в Україні: дослідження й матеріали</i> / упоряд. Г. Д. Казьмирчук, Ю. В. Латиш; наук. ред. Г. Д. Казьмирчука. – К., 2013. – Т. 7. – 440 с.	<i>Декабристи в Україні: дослідження й матеріали</i> / упоряд. Г. Д. Казьмирчук, Ю. В. Латиш; наук. ред. Г. Д. Казьмирчука. Київ, 2013. Т. 7. 440 с.
<i>Довідник з історії України</i> : у 3 т. [Електронний ресурс] / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 1995. – Т. 2 (К-П). – Режим доступу: http://history.franko.lviv.ua/dovidnyk.htm .	<i>Довідник з історії України</i> : у 3 т. / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. Київ: Генеза, 1995. Т. 2 (К-П). URL: http://history.franko.lviv.ua/dovidnyk.htm (дата звернення: 12.04.2016).
<i>Донік О. М.</i> Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII –	<i>Донік О. М.</i> Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII – перша

перша половина XIX ст.) / О. М. Донік. – К. : Кріон, 2011. – 248 с.	половина XIX ст.). Київ: Кріон, 2011. 248 с.
<i>Енциклопедія історії України</i> . Т. 4 : Ка-Ком / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2007. – 528 с.	Енциклопедія історії України. Т. 4: Ка-Ком / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2007. 528 с.
<i>Історія політичної думки</i> : навч. посіб. / уклад. А. О. Карасевич. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Кн. I. – 439 с.	Історія політичної думки: навч. посіб. / уклад. А. О. Карасевич. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. Кн. I. 439 с.
<i>Казьмирчук Г. Д.</i> Рух декабристів: дискусійні питання та спроба їх розв'язання (до 180-річчя повстання) / Г. Д. Казьмирчук, Ю. В. Латиш // Український історичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 50–65.	Казьмирчук Г. Д., Латиш Ю. В. Рух декабристів: дискусійні питання та спроба їх розв'язання (до 180-річчя повстання). <i>Український історичний журнал</i> . 2005. № 6. С. 50–65.
<i>Когут З.</i> Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної і модерної історії України / З. Когут. – К. : Критика, 2004. – 351 с.	Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної і модерної історії України. Київ: Критика, 2004. 351 с.
<i>Когут З.</i> Російський централізм і українська автономія: ліквідація Гетьманщини, 1760–1830 / З. Когут. – К. : Основи, 1996. – 317 с.	Когут З. Російський централізм і українська автономія: ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. Київ: Основи, 1996. 317 с.
<i>Кониский Г.</i> Історія Русовъ, или Малой Россіи [Електронний ресурс] / Г. Кониский. – М., 1846. – Режим доступу : http://litopys.org.ua/istrus/istrus.htm .	Кониский Г. Історія Русовъ, или Малой Россіи. Москва, 1846. URL: http://litopys.org.ua/istrus/istrus.htm (дата звернення: 28.06.2016).
<i>Крип'якевич І.</i> Історія Русів [Електронний ресурс] / І. Крип'якевич // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – Львів, 2001. – С. 167–171. – Режим доступу : http://litopys.org.ua/rizne/kryp3.htm .	Крип'якевич І. Історія Русів // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. Львів, 2001. С. 167–171. URL: http://litopys.org.ua/rizne/kryp3.htm (дата звернення: 28.06.2016).
<i>Куприянов А.</i> Декабризм в Украине: тайные общества 1820-х годов	Куприянов А. Декабризм в Украине: тайные общества 1820-х годов. 2015.

<p>[Електронний ресурс] / А. Куприянов. – 2015. – Режим доступу : http://firstsocial.info/analiz/dekabrizm-v-ukraine-taunye-obshhestva-1820-h-godov.</p>	<p>URL: http://firstsocial.info/analiz/dekabrizm-v-ukraine-taunye-obshhestva-1820-h-godov (дата звернення: 27.06.2016).</p>
<p><i>Латиш Ю. В.</i> Декабристи в Україні. Історіографічні студії / Ю. В. Латиш. – К., 2014. – 237 с.</p>	<p>Латиш Ю. В. Декабристи в Україні. Історіографічні студії. Київ, 2014. 237 с.</p>
<p><i>Мироненко О. М.</i> Конституційний проект Північного товариства / О. М. Мироненко // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2009. – Т. 5 : Кон-Кю. – С. 67.</p>	<p>Мироненко О. М. Конституційний проект Північного товариства. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2009. Т. 5 : Кон-Кю. С. 67.</p>
<p><i>Ніколаєнко Н. О.</i> Державницькі концепції В. Н. Каразіна / Н. О. Ніколаєнко // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. – 2004. – Вип. 5. – С. 56–62.</p>	<p>Ніколаєнко Н. О. Державницькі концепції В. Н. Каразіна. <i>Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї.</i> 2004. Вип. 5. С. 56–62.</p>
<p><i>Оглоблин О.</i> Люди старої України / О. Оглоблин. – Мюнхен : Дніпрова Хвиля, 1959. – 328 с.</p>	<p>Оглоблин О. Люди старої України. Мюнхен : Дніпрова Хвиля, 1959. 328 с.</p>
<p><i>Політичні портрети України у ХІХ ст. : навч. посіб. / уклад. : А. О. Карасевич, К. М. Левківський, О. О. Карасевич, Л. С. Шачковська.</i> – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – 594 с.</p>	<p>Політичні портрети України у ХІХ ст.: навч. посіб. / уклад.: А. О. Карасевич, К. М. Левківський, О. О. Карасевич, Л. С. Шачковська. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 594 с.</p>
<p><i>Салтовський О. І.</i> Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя) / О. І. Салтовський. – К.: Парапан, 2002. – 396 с.</p>	<p>Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). Київ: Парапан, 2002. 396 с.</p>
<p><i>Свербигуз В.</i> Старосвітське панство / В. Свербигуз. – Варшава : Studio Literka, 1999. – 249 с.</p>	<p>Свербигуз В. Старосвітське панство. Варшава: Studio Literka, 1999. 249 с.</p>

<p><i>Терещенко Ю.</i> Українське XIX століття: асиміляція неможлива [Електронний ресурс] / Ю. Терещенко // Тиждень. – 2014. – Режим доступу : http://tyzhden.ua/History/114257.</p>	<p>Терещенко Ю. Українське XIX століття: асиміляція неможлива // Тиждень. 2014. URL: http://tyzhden.ua/History/114257 (дата звернення: 29.06.2016).</p>
<p>«Українські декабристи чи декабристи на Україні?»: Рух декабристів очима істориків 1920-х років / упоряд., вступ. ст. та прим. Г. Казьмирчука, Ю. Латиша. – К. : Логос, 2011. – 195 с.</p>	<p>«Українські декабристи чи декабристи на Україні?»: Рух декабристів очима істориків 1920-х років / упоряд., вступ. ст. та прим. Г. Казьмирчука, Ю. Латиша. Київ: Логос, 2011. 195 с.</p>
<p><i>Усенко П. Г.</i> Декабристів конституційні проекти / П. Г. Усенко // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2004. – Т. 2 : Г-Д. – С. 310.</p>	<p>Усенко П. Г. Декабристів конституційні проекти. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2004. Т. 2 : Г-Д. С. 310.</p>
<p><i>Хрідочкін А. В.</i> Суспільно-політичні погляди В. Н. Каразіна : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. В. Хрідочкін. – Дніпропетровськ, 2001. – 17 с.</p>	<p>Хрідочкін А. В. Суспільно-політичні погляди В. Н. Каразіна: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Дніпропетровськ, 2001. 17 с.</p>
<p><i>Шевчук В.</i> Нерозгадані таємниці «Історії Русів» [Електронний ресурс] / В. Шевчук. – Режим доступу : http://litopys.org.ua/istrus/rusiv9.htm.</p>	<p>Шевчук В. Нерозгадані таємниці «Історії Русів». URL: http://litopys.org.ua/istrus/rusiv9.htm (дата звернення: 27.06.2016).</p>
<p><i>100 найвідоміших українців</i> / М. А. Гнатюк, Л. П. Громовенко, О. В. Ламонова та ін. – 2-ге вид. – К. : Орфей, 2002. – 592 с.</p>	<p>100 найвідоміших українців / М. А. Гнатюк, Л. П. Громовенко, О. В. Ламонова та ін. 2-ге вид. Київ: Орфей, 2002. 592 с.</p>

Приклад оформлення

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеев Ю. И. Особенности современного международного терроризма и некоторые правовые проблемы борьбы с ним. URL: <http://www.waaf.ru/3x.html> (дата звернення: 27.06.2016).
2. Аганин А. Р. Водные ресурсы и палестино-израильские отношения в 1967 – 1997 гг. // Ближний Восток и современность. М., 1998. С. 7—16.
3. Анкара осудила антитурецкие действия Израиля. URL: <http://www.rian.ru/world/20100112/204099604.html>. (дата звернення: 27.06.2016).
4. Бен-Мейер Ях. Гражданский и военные отношения в Израиле Н.Й. : Коламбия Юниверсити пресс, 1995. 298 с.
5. Внешняя политика Турции на современном этапе. URL: <http://mnenia.zahav.ru/ArticlePage.aspx?articleID=12415> (дата звернення: 27.06.2016).
6. Вольский Д. А. Турция: партнер знакомый и незнакомый. М. : ЕКСМО, 2003. 236 с.
7. Далов І. Не тільки Чорне море об'єднує нас. Посольству України в Туреччині 10 років: минуле, справжнє, майбутнє. *ПІЧ*. 2003. № 1. С. 3—11.
8. Джонс П. Мирный процесс на Ближнем Востоке. М. : ОУР-Знание, 1997. 182 с.
9. Довідник НАТО. К. : Видаництво «Молодь», 1999. 543 с.
10. Європейський союз: довідник. М. : Інтердіалект, 1998. 125 с.

11. Колуглу А. Новое понимание угроз после «холодной войны» и обстановка в Турции. URL: http://www.milrf.ru/conference/cf_010228/2tukuloglu.html (дата звернення: 27.06.2016).
12. Угода про військово-технічне співробітництво між Туреччиною і Ізраїлем від 12.03.1995 р. URL: <http://huka.09.ru/325yt/5ty67/tyr> (дата звернення: 27.06.2016).
13. Abramowitz M. The Complexities of American Policymaking on Turkey. *Insight Turkey*. 2000. № 4. P. 3—35.
14. Aydin M. Turkish Foreign Policy Towards Central Asia and the Caucasus: Continuity and Change. *Private View*. 2000. № 9. P. 36—44.
15. Irshad M. The trouble with Islam: a wake-up call for honesty and change. Canada : Random House Canada, 2003. 222 p.
16. Turkish Officers Call for Boycotting Relations with Israel. URL: www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/010227/2001022706.html. (дата звернення: 27.06.2016).